

3 ЖЫЦЦЯ У ЖЫЦЦЁ

Я не збіраюся пісаць крытычны артыкул. Мне проста хочацца звярнуць увагу чытачоў на тое, што ў дзевяці адзінаццятых нумарах часопіса «Маладосць» надрукавана дакументальная апавесць Сяргея Грахоўскага «Рудабельская рэспубліка».

Чытаў даўно ўжо ведае Сяргей Грахоўскі і добрата паэта. У апошнія гады пачалі трапляцца на вочы і ягоняны апавяданні. Але налі праду казак, па іх п'яніца было меркаваць, што пераважаў у Грахоўскім паэт ці празаік. Часта бывае, што ў таленавітым чалавеку сусцінаюць, сусцінаюць і паэт, і празаік, адна аднаму дапамагаючы, адна аднаму спрыяючы. Паэтычная проза — хіба гэта не прывабна! Опчыны размах у вядзінках на форме паэтычных твораў — хіба гэта не здабытак жанру?

Ужо з першых старонак апавесці Александр Салавей паўстае перад чытачом, як чалавек, што вырас у нетрах вясковага, таго цёмнага, забітага жыцця. Першая імперыялістычная вайна паддала яго на свечы, загартавала яго мужнасцю, падказала яму, што народнае жыццё будзе толькі тады шчаслівым, калі з наверхні сплывуць тэя, хто нявечны, ганьбіць яго, што ішчасце гэтаму жыццю прынасьць тэя, што змагаюцца супраць прыгнятальнікаў і крыўсакоў.

Чытач застае. Александра ў вагоне цягніка, што ідзе на Барыскі. Ён ужо не той Салавей, які пайшоў у царскую армію. Чытач сустрапаецца з ім паэта, як на яго салдацкіх чаравіках асеў пыл петраградскіх вуліц, як ён дабіваў пры касцярах, што, раскідваліся ў той час ля Смольнага і на плошчы перад Зімын палатам. У вагоне цягніка ехаў у Рудабельку той, хто бачыў, як з вядзінках дэпартаў Смольнага, трымаючы ў руках доўгую тэлеграфную стужку, выстаўшы наперад плячо, нібыта разразаючы моны вецер, прабег па калідоры невясёлы, з лясняно чалавек. А ўслед за ім наўсёй шпэт: «Леніна! Леніна пайшоў! Бачыў Леніна? Гэта ж быў ён».

Салавей становіцца сапраўдным кіраўніком рэвалюцыйнай барацьбы на Рудабельчыне. І тым жа часам, што Бабурыскі раён РП(б) прызначаў яго ў Рудабельку, вольнае старшынства пераходзіць на яго. Справа тут не толькі ў прызначэнні. Траба, вядзе, глыбей глядзець на факты, што Сяргей Грахоўскі ізрай і робіць.

Ужо з першага часу, як толькі з пачатку ўважана РП(б) Салавей з'явіўся ў Рудабельку, ён адразу класавым чутцём вызначыў, на каго яму абавязана супраць яго змагацца. Поруч з ім сталі Максім Ляўкоў, Ануфры Драпеца, Пракоп Малакоўч, Лявон Адаміч, ягоня бацька Раман, дзед Ціхоня ды іншыя.

Адаміч пра вожны з гэтых вобразамі можна гаварыць нямаля, можна аналізаваць, як яны вышліся пісьменнікам. Да бе-

Гомелі — яна была не эпизодам, не прыватнай з'явай, а вылілася з усяго патоку намагаюцца контррэвалюцыйнага задумкі Саўецкаму ўладу. Падзеі, якія ўваходзілі ў абсяг пісьменніцкай ітарэсаў, паўстаюць, паўтараюцца, перад чытачом не як прытвары, а ва ўзаемасувязі з іншымі. І ў святле ўсяго гэтага пачыста ў вочы вельмі вобраз Салаўя і яго палітніцка, які барыўся, узятых рэвалюцый з самых глыбін народнага жыцця.

Можна было б пра многае гаварыць у сувязі з апавесцю С. Грахоўскага. Можна было б дэкарыраваць пісьменніка, што адно ён «даўняцкі», а пра другое сказаць мімаходзь. Можна было б сказаць і пра багаче і ланкачына мовы пісьменніка, адначасна і прамерную «сухасць» яе ў асобных раздзелках. Але ўсё гэта я хачу пакінуць для спецыяльных крытыкаў — ніхай яны аналізуюць, разбіраюцца, што да чаго. Мне ж хочацца проста звярнуць увагу на твор, як на значную з'яву ў нашай мастацкай літаратуры, на твор, напісаны з пачуццём адказнасці не толькі за дакументальныя факты, а і за ўзровень іх мастацкага ўвасаблення. Сяргей Грахоўскі магло настойліва і ўважана па тое, што ўжо часткова пакрылася пылам гісторыі, ён не пабаяўся павярнуцца пазад паўстадавоў даўняцкі.

НАШ ДРУГ З БАЛГАРЫН

У Беларускай рэспубліцы вядомы балгарскі паэт Андрэй Германав.

Пачаўшы свой творчы шлях на мяне сараваў — пачаўшы гэта, А. Германав змяніў з'яву месца і сучаснай пазіцыі Балгарыні. Яму належаць зборнікі вершаў «Парасты», «Рабочыя п'яніцы», «Родныя горы», «Рэвалюцыя», «Водасеты ў гарах», «Камуністычная барацьба», «Каб помняць мяне», «Ішчы», «Ачышчаюцца», «А. Германав — адзін з самых таленавітых і актыўных перакладчыкаў савецкай паэзіі на балгарскую мову. У яго перакладах вышлі вершы і п'есы М. Лермантава, М. Нікітскага, А. Блока А. Твардэўскага, М. Бякіна, У. Сасюра і іншых савецкіх паэтаў. Я. Германав перакладае іх і ў беларускую мову. У зборніках Я. Германав, Я. Колас, П. Броўка, якія вышлі ў Беларусі, амаль трэцяя частка перакладаў належаць А. Германаву.

Паэт прыехаў у Беларусь, каб бліжэй знаёміцца з жыццём рэспублікі, з яе культурай, літаратурай і мастацтвам.

Спі. дачка мав. Спраў цябе многа чкаве: многа сцяжынак, многа цычак і многа сноў, што не сніліся бацьку твайму...

Ціка ў доме. Хрыпучая музыка ў грукдах тваіх пераразае ўсяго мяне так, як толькі хрыпучая музыка з грукдах дзіцячых можа пераразаць.

Нічога не ведае той, у каго не хваляла дзіця.

Пройдзе час і ты станеш вялікай, ты дзевяцішас, што твой бацька шукаў чалавечнасць, а не вясчасць.

І хадзіў у працёртыя штаны на каленях не ад паланяна на калені, і наогул табе стануць вяснімі многі рэчкі...

Але ты працятай тады гэты позні лаяночыні піст, задумана і ціха, што чырвоная кропкача на ілбе на тваім — гэта след ад гаручай і светлай знічкі, што зляцела з мужніцкага вярка у перадспіральным морку, пасля бяссоннай ночы, над калыскай, з дамкаю хворай у бэй.

Пераклад з балгарскай мовы ГІБЭВІЧА.

ТРОЕ

Спакоі вядоў, праз ліхалеці, іргузавароты жыцця, ідуць, ідуць па белым свеце мужчына, жонка і дзіця.

Ён — усміхаецца прыметна, плячэцца, моцны, нібы дуб, Але на скарні гедзі прыметна трапеца жылчача ад дум.

Яна — гатовая ігнменна ахвяраваць ва ўсім сабой — п'яшчотай свеціцца нязменна і непрыторнай дабротай.

А паміж іх — як цуца прадзівы, ідзе яно, як жывы цвет, і адрывае ўсцяж іжліпы, стрэты, тлумны, дзіўны свет.

І двое ў трыці паўтараюць свае дзіцячыя гады:

з твай і лісцем размаўляюць і зорні чарпаюць з вяды.

Яно — як парастак вясною, цвіце, красуе, а яны — пацукі свеціцца сінізною... І круг змыкаецца зямлі.

І зноў, як веча сонца свеціць, дарогі вечае змяняюць. Ідуць, ідуць па белым свеце мужчына, жонка і дзіця.

НАД КАЛЫСКАЙ

Почуў хворай, дачка, ты ляжыш у калысцы, я пішу алаўночы табе гэты піст І пусваю яго ў паштовою сярпынку часу.

Спі, дачка. За акном ужо ноч і так цяж, што чуваць, як вершучка моху пухышкі, сон вятрыскі, што засуваюць на тваім таласку, шпэт пяску на двары і прадуванні босых патак тваіх.

Мяне вельмі парадвала, што з надуманым апавесцю С. Грахоўскага ў нашай дакументальнай літаратуры вылілася з'ява адна дужа важная старонка народнага жыцця, што я пазнаёміўся з чужонымі, аданымі рэвалюцыйнай справе людзьмі, якія не гулялі спіну перад прыгнятальнікамі, падняліся на абалтаваную барацьбу з ім і перамаглі іх.

Усе мы, вядзе, даўно чулі пра Рудабельку: хадзіла пагалоска пра тое, што на рудабельскай зямлі ніколі не была нага чужака. І от цяпер, калі з'явілася апавесць Грахоўскага, мы ўбачылі тых, хто быў на чале народа на гэтай зямлі, хто сваячэ мужніцка і гералам вёў за сабою масы ў суровыя і цяжкія гады грамадзянскай вайны.

Тымі людзьмі ў Рудабельку былі нявольныя балашыкі-леніныцы Александр Салавей і Максім Ляўкоў. У кароткай прадмове да апавесці пісьменнік гаворыць, што яму хацелася з усіх дакументаў і фактаў «адбраць самае значнае і цікавае, каб хоць у нейкай ступені перадаць атмасферу тае пары, характары, паводзіны, настроі і думкі герояў».

Хацелася расказаць пра першых балашыкоў Рудабельшчыны, пра людзей, якія ішлі за ім, пра подзвігі сапраўднага беларускага Чкавава — Александра Раманаўска Салаўя.

Мне здаецца, што Грахоўскі з гэтай немалявчай і нялёгкай задачай справіўся.

Але ўсе іх намеры асуджаны самім жыццём. І пісьменнік угледзеў гэта і паказаў у вобразе Казікавай сястры Галі. Яна насперак бацькам і брату аддала сваю руку і сэрца парабку Івану. Колькі было ўжо ў літаратуры такіх сюжэтаў, калі паненка кахае парабка! Аднак у Грахоўскага гэта сітуацыя пададана свежа, не «літаратурна», як бы ўпершыню, і тое, як паказана «здрада» Галі сваёму шляхецкаму асяродку, выразае сведчыцтва аб тых сілах, якія абудзіла рэвалюцыя ў найбольш сумленна прадстаўніках прылепных класаў.

Кідаецца ў вочы, што апавесць вельмі ёмістая на падзе. Вельмі добра, што пісьменнік не абмежаваўся толькі рудабельскім асяродкам, а паказаў узаемасувязь усяго, што адбылася ў той час у краіне. Мне вельмі спадабалася, як аўтар паказаў страпанатаўшчыну ў

Роман САБАЛЕНКА

Прыгожыя ў найбольш мясцінах Ясы: Хораша пабудыць на іх вясною, і ўлетку. А змовы лес — гэта ўвесьне нешта незвычайнае. Ідзеш стужкай дарогай, а чараўніца-зіма ўсё асыпае і асыпае з драўмітуслявай зоркі. Яны пералаваюцца на сонцы вясельнымі іскрынкамі і з ціхім званам кладуцца пад ногі.

Дзе ты тут будзеш ступаць на іх, разбураць гэты лясны цуд? І таму спыніся, і моўчкі слухаш дзіўную казку свайго Палесся...

Такое са мной было ўчора. Паінуўшы дома ўсё турботы, падаўся я ў гай. На дварэ — сакавік, а дрэвы — белыя бялішчы ад інею. І ногі — як прымерзлі да снэжкі, а сэрца — зайшчало ў ціхі пошум лесу таёвай ілжаталясы далёкай дэсяці. Потым і словы, нібы патрытыя жадубы, узліцелі над гаем. Пралылі яны над суседняй бярозай, краўдзі сваім крылатым галіну, і тая есылапа доўга свай іскрыста сяробам.

Мне падалося, што я неўдзяж гэтую песню. Яна была пра самае свядзела на зямлі. Яшчэ думалася: што нарадзіць яе можа толькі чыстае, не краўдзіце нічым паганым, сэрца...

І не памылюся. Пы сцяжыны ў мой бок, трымаючы лупок верболоў, ішла яна. Спынілася, заўважыўшы мяне, і сумелася. Але тут жа знікла.

— Коцік, распустыліся... Ля рэчкі... Яна ішоўна прытулілася да залістай галіна і замялася.

— Целенькія... А потым схамянулася, патушыла ў вачох вясну і змоўкла.

Яна пайшла, неак таропка, нібы ў адчай, у бок вёскі, пакінуўшы мне толькі глухую трыво і развіраждваючую думу.

Я чакаў, што зноў унімецца песня над гаем, але не пачуў яе...

Вярнуўся дахаты і доўга дэкараў сябе, што пайшоў у той гай. Сядзеў бы, думалася, у хаце, утнуўшы нос у кніжку, і ўсё было б добра. Хутка скончыўся б адпачынак, і я паехаў бы ў горад, не трымаючы лініі раз успамінамі свае сэрца. Ды і Наташа жыла б спакайнай. Я ж бачыў, як узраўла яе наша сустрэча. Ад некананасці нават не прывіталася.

Яно і зраўмела: Хто? Я чыпер ён? Так, аднавішоўся. А можа я памыліўся?..

Даўно гэта было. Выдалася так, што ў дзесці клас хадзілі ў суседняе сяло толькі мы з Наташай. Нас нават пасадзілі за адну партыю. Мій пасяровавалі. Писалі адзін аднаму вершчыкі, часам чапаваліся...

Добра помню той дзень, як пачала прабівацца вясна на нашай дарозе. Першыя кволячучыя струменіліся па снэжных калінах і сплывалі сваю непаўторную, чароўную песню. А мы ішлі і маўчалі. Бо ўжо, здавалася, не было пра што гаварыць. Нарэшце я адважыўся:

— Усё ж, Наташа, я на табе... аканясо... Яна здзіўлена паглядзела на мяне, пырнула сміяшчымі вачэй і сказала:

— Дурны!..

Сыпануў першы, споры і не такі яшчэ сляды дожджык. А я стаў і глядзеў на яе сядзі, якія раставалі, сінеючы ў палку, і нічугусьнік не мог зраўмечыць. Наўжо, думалася, яна не верыць мне?..

Адноўчы я зрабіў вялікую памылку, якую не магу выправіць і па сённяшні дзень... Наша жыццё невя глумачыла новую формулу: «а пішу на лістку паперы: «Скончыў школу і распішамся». Наташа адказвае: «Не дурны». «Распішамся і паедзем у горад»...

Адноўчы я зрабіў вялікую памылку, якую не магу выправіць і па сённяшні дзень... Наша жыццё невя глумачыла новую формулу: «а пішу на лістку паперы: «Скончыў школу і распішамся». Наташа адказвае: «Не дурны». «Распішамся і паедзем у горад»...

Адноўчы я зрабіў вялікую памылку, якую не магу выправіць і па сённяшні дзень... Наша жыццё невя глумачыла новую формулу: «а пішу на лістку паперы: «Скончыў школу і распішамся». Наташа адказвае: «Не дурны». «Распішамся і паедзем у горад»...

БЕЛАРУСКАЯ КАЗКА ПА-СЛАВАЦКУ

Пад назвай «Каток — залаць лабок» у Браціславе выйшаў зборнік беларускіх казак (Паўднёвы ў трыцінаць з ілюстрацыямі друкаваных аркушаў). Яго складальнік, вядомы ў нас даследчык беларускай літаратуры Георгій Вітаўт, уключыў у зборнік трыцінаць казак з такіх нашых выданьняў, як «Беларускія апавяданні», «Казкі і легенды роднага краю» і зборнікі беларускіх народных казак «Ваўчак даў» у апрацоўцы і перакладзе А. Яніковіча.

асабліва краса і паэзія — таяка ж, як у той краіне, дзе яны ўзніклі, як у той мове, на якой іх раскавалі. І — дэсяці-гэтга-своесааблівага хараста і паэзіі мы пераклалі іх на нашу мову, каб ім ўбагаціць уласныя мары пра адвагу і справядлівасць на свеце».

Звяртаючыся да юнага чытача, выдавецтва «Млад» лета-любобна характарызуе, на ры казкі і праводзіць паралелі са славацкімі:

«Калі вы будзеце чытаць гэты беларускія казкі, ненаотры з іх будучы ў чымсьці здавацца вам падобнымі да нашых. Вязногі асцяж вырывае дрэвы, быццам наш Валбук, казёл і баран уцякаюць у лес, як нашы жыўтлы, дурны пан ці чорт таксама паддаўшы мудраму мужыку, а чудоўны дыван перанясе героя ў далёкую краіну, як сямімільныя боты ў нашай казцы».

Гэты зборнік — другое выданне нашых казак у Чэхаславакіі. Чысік чытач агрымаў раней на сваёй мове зборнік «Беларускія народныя казкі і апавяданні». Яго складальнік, акадэмік Ірына Таран, адначасна ў свой час ішоў багачце беларускай народнай творчасці сведчыць аб мастацкім таленце народа, якому інаер прадстаўлена магчымасць усёбаковага эканамічнага і культурнага развіцця».

Але хоць беларускія казкі часта падобны на нашы, усё таякі яны аўсім ішчыны. У іх ёсць свое-

Беларускія казкі на славацкую мову пераклаў Мілан Одран. Кнігу багата і прыгожа праілюстравала Вера Гергелова.

Гэты зборнік — другое выданне нашых казак у Чэхаславакіі. Чысік чытач агрымаў раней на сваёй мове зборнік «Беларускія народныя казкі і апавяданні». Яго складальнік, акадэмік Ірына Таран, адначасна ў свой час ішоў багачце беларускай народнай творчасці сведчыць аб мастацкім таленце народа, якому інаер прадстаўлена магчымасць усёбаковага эканамічнага і культурнага развіцця».

нам, у вайну — карнікам, пасля вайны — наместнікам галоўнага бухгалтара саўгаса ў Калінінградскай вобласці.

Навузна, Функ не хлусіць, калі гаворыць:

— Расстрэляваў савецкіх людзей і адчуваў страх... Так, яны баяліся. Але... — Яны стараліся не адстаць ад рэстага... — Расказвае сведка А. Міноў. — Прыдумалі ўсё што: галаву арыштванатага засоўвалі ў бочку, каб крыкі ахвяры не разносіліся далёка... — За рукі, за ногі разарвалі двухмеснага сідзіна, кіраўніка паўднёвай арганізацыі, на станцыі Грамы Шаўла Самароднікна, забілі яго жонку... — сісцунушы зубы, усмінае свецка Марозаў.

Сведка В. Нікітчанка:

— Гляджу, гоняць паліцэй жанчыну. Адно дзіця яна нясе, другое вядзе за руку. Калі падыходзіла да мяне, наварулася і крыкнула: «Выйвай, Воначкі, паміраю ва Радзіму! Стрымулі стрэлі!».

Функ дапаўняе:

— Гэта была жонка камісара. Нехта з паліцэй замітаўся ў нямецкага афіцэра, навошта та забіваў дзяцей. «Тыя, каго мы знішчылі, ужо не перашкодзяць нам», адказваў той. — Проста баяліся? Не. Звары...

Расказвае Будакія Трахімаўна Гуральшчыкова:

— Як пачула стрэлы, з двума дзямі — старэйшаму было дэсяці, гадоў — пабегла хавацца ў бліндаж. Нас там было больш за дваццаці чалавек. Карнікі знайшлі нас, загадалі вылезці. Калі паказваўся з бліндажа чалавек — стралялі. Я прысідзела да сябе дзяцей. І тут раздаўся стрэл. Дачку забіла, мяне параніла. Страціла прытомнасць... Анулася, чую — побач дзіцячы плач і голас: «Чаму дзіцяце жывое?» І тут жа стрэл. А вясю ўжо гарала... — Гэта — Кацяня Рыскаўска, Рагачоўскага раёна. А яшчэ ж Дзельскі раён, вёска Слабодкіна — 132 чалавекі забіты і слязны жывымі; Чацініў — масавы расстрэл цягнатоў. Дзельскі энціпчане гета...

Служалі фашыстам яны верна і не толькі, з за страху.

4. Павел Хлустоў, Забіваў, рабавваў, паліў. Калі савецкія войскі набліжыліся да Гомеля — уцёк ад немцаў да партызан.

С. М. Сварлоў, былы саркратар Рагачоўскага падпольнага райкома партыі раскаваў мяне невя, што перад вызваленнем здаваўся ў палон, дзяды падцяўшы гарызон. Хлустоў уцёк, што быў паліцаем. На судзе пра службу ў немцаў стар...

Павел Хлустоў, Забіваў, рабавваў, паліў. Калі савецкія войскі набліжыліся да Гомеля — уцёк ад немцаў да партызан.

С. М. Сварлоў, былы саркратар Рагачоўскага падпольнага райкома партыі раскаваў мяне невя, што перад вызваленнем здаваўся ў палон, дзяды падцяўшы гарызон. Хлустоў уцёк, што быў паліцаем. На судзе пра службу ў немцаў стар...

Д. РАДЗІНСКІ, Г. Гомель.

